

Zsidó vallás és kultúra 2.

(BBN-HEB11-222, BBN-VAL11-131:5 BMA-VALD-458:3,
BMA-VALD-506.07, BMA-VALD17-203.02, BBV-202.17, BMVD-202.17)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-612)

1. A zsidó vallás forrásai: rabbinikus irodalom dióhéjban

2022. 02. 10.

Biró Tamás

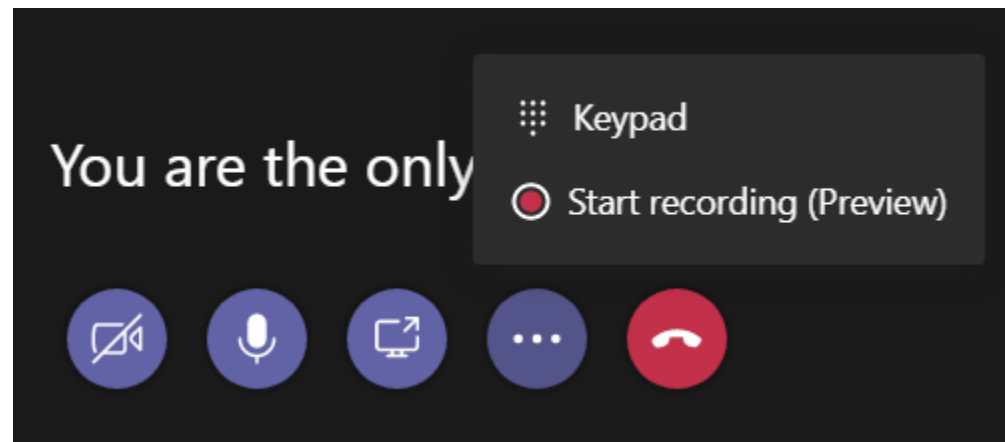
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt2/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 21-22-2 BBN-HEB11-222 01 Zsidó vallás és kultúra 2.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu,
<http://www.birot.hu/>, <http://birot.web.elte.hu/>
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján.*
- Pótóra, ha elmaradnának órák.

Követelmények:

Lásd itt: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt2/Jiddiskajt-2-leiras.pdf>

- Jegyszerzés:
 - A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok (max. $10 \times 5\% = 50\%$).
 - Hetente 10 pont = a jegy 5%-a.
Félév során max. 10 alkalommal max. 10 pont = max. 100 pont.
 - Tizenkettőből minimálisan öt beadása kötelező a jegyszerzéshez.
 - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
 - Félév végén zárthelyi dolgozat (max. 100 pont, 50%)
 - A teszten minimálisan 40%-os teljesítmény kell a jegyszerzéshez.

Követelmények:

- Kötelező / javasolt irodalom:

- Donin, Hayim Halevy, *Zsidónak lenni...* (Interart Studio, 1991).
- Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005).
Elérhető [online](#) is a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.
- Komoróczy Géza (ed.), *A zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem*, 2 vols. (Hungaria Judaica; Budapest: Városháza, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995).
- Lau, Israel Meir, *A zsidó élet törvényei* (Jerusalem: Machon Massoret Yeshivat Hayye Moshe, 1994).
- Oláh János, *Judaisztika* (Budapest: Bookmaker, 2005).

Követelmények:

- További irodalom, például:

- *Encyclopaedia Judaica*, 16 vols. (Jerusalem: Encyclopaedia Judaica, 1972)
- Chill, Abraham, *The Minhagim: The Customs and Ceremonies of Judaism, Their Origins and Rationale* (New York: Sepher Hermon Press, 1979)
- Klein, Isaac, *A Guide to Jewish Religious Practice* (New York: JTS, 1992)
- Ujvári Péter (ed.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest: Magyar zsidó lexikon, 1929).
Online is elérhető: <http://www.elib.hu/04000/04093/html/>.

Néhány gondolat az első félév elejéről

Vajon ma már másként tekintenek ezekre a kérdésekre?

Miről szól a zsidó vallás? Miből áll a vallásos zsidó élete? Mikorra esik a zsidó újév? Miből áll egy széderest? Mi a hanukka? A zsidó vallás alapjait bemutató előadássorozat második feléve elsősorban az ünnepek világába vezeti be az érdeklődőket.

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben + élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

+ élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

+ élő tapasztalatot szerzünk

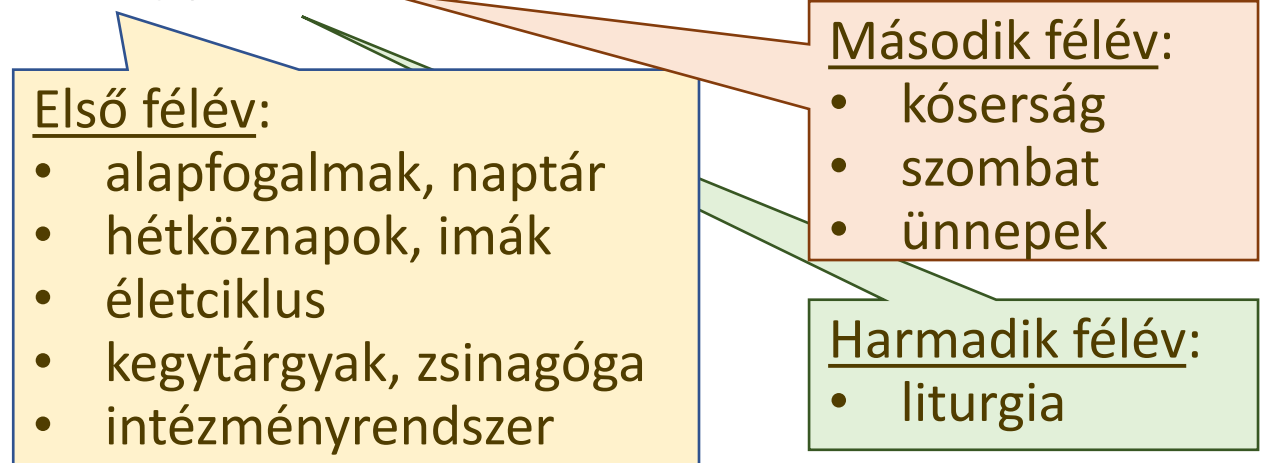

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

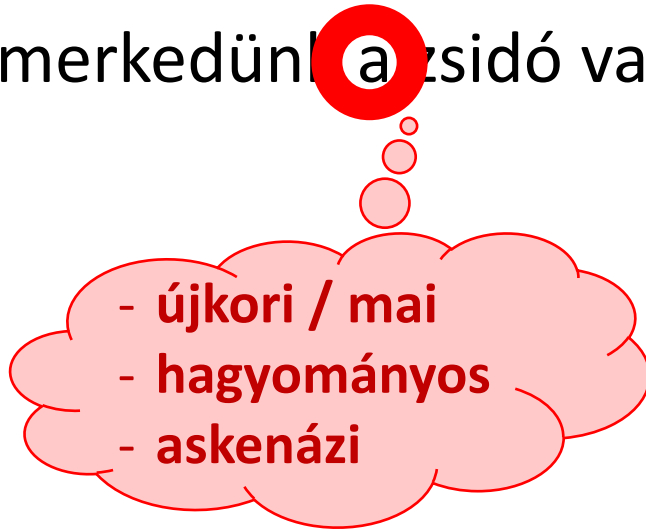

+ élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

Első félév:

- alapfogalmak, naptár
- hétköznapok, imák
- életciklus
- kegytárgyak, zsinagóga
- intézményrendszer

Második félév:

- kószerság
- szombat
- ünnepek

Harmadik félév:

- liturgia

+ élő tapasztalatot szerzünk

A sokjelentésű ZSIDÓSÁG SZÓ

- Ennek a kurzusnak az elsődleges témája: a zsidóság mint vallás.
- Más kontextusban: a zsidóság mint nép, nemzet, etnikum, kultúra, hagyomány, származás, sorsközösség stb.

ZSIDÓSÁG

- *Judaism* = judaizmus, zsidó vallás
Pl. „a zsidóságban nagy szerepet játszik a napi háromszori ima.”
- *Jewry* = zsidó egyének közössége
Pl. „X város zsidósága 1880-ban ... fő, nagy szerepük volt az iparosodásban.”
- *Jewishness* = „zsidónak levés”, identitás
Pl. „Kafka zsidósága nehezen mutatható ki a műveiben.”

Sokarcú zsidóság

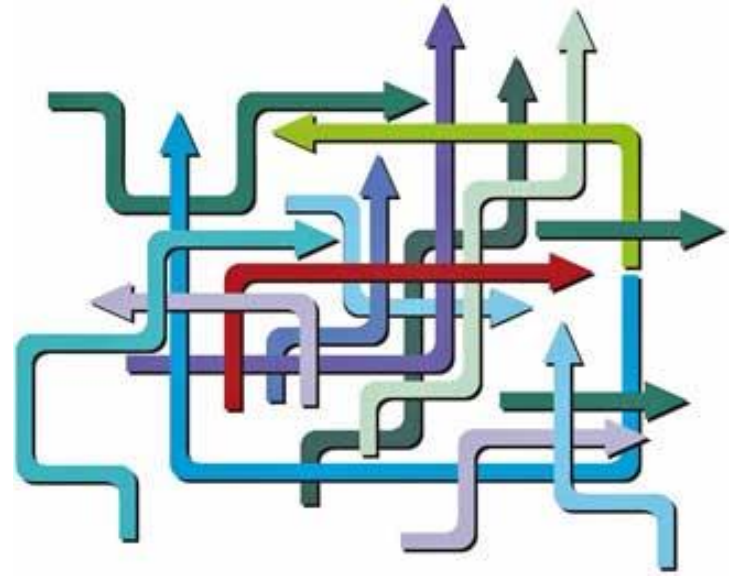
Dimenziók:

- történelem
- földrajz
- társadalmi státusz, gazdasági helyzet
- vallásgyakorlat
- ideológia
- életkor, nem
- ...

A kép forrása: <https://i2.wp.com/www.leftfutures.org/wp-content/uploads/2013/05/Jewish-nation-e1369669053927.jpg>

Egy vallás (például a judaizmus)
leírásához használandó keret

A vallás mint komplex dinamikus rendszer

- **Gondolati elemek:** fogalmak (pl. Isten, démon, messiás, megváltás, bűn...), *narratívák* (pl. mítoszok), előírások (pl. törvények), a világban zajló eseményeket értelmező *világkép*, etikai **normák**, várakozások (pl. jutalom és büntetés) stb.
- **Viselkedés:** *rítusok*, **kötelező** és **tiltott** tevékenységek, módosult tudatállapotok...
- **Fizikai valóság:** *szakrális tárgyak*, szakrális épületek, zene, képzőművészet...
- **Intézmények:** egyházi szervezet, *vallási specialisták* (papok, sámánok, tanítók...)
- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb., amelybe a vallás rendszere be van ágyazva.

*A félév során a felsorolt
kérdések mind felmerülnek.*

A valláskutató *négy kérdése*

- Szinkron leírás: *hogyan néz ki a zsidóság itt és most?*
- Diakron / történeti leírás: *hogyan alakult ki a mai zsidóság?
hogyan nézett ki a zsidóság a múltban?*
- Vallásszociológiai: *mi a vallási jelenségek funkciója
a zsidó közösségekben?*
- Valláspszichológia: *milyen agyi/lelki folyamatok hatnak?*

„A kultúra
szemüvegén
keresztül”

Nézőpontok, értelmezések émikus vs. étikus

„madár-
távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

A kutató
nézőpontja,
értelmezése.

A kutató átadja
a nézőpontot a
közösség egyik
tagjának.

A kutató és az
informáns
közösen,
egymás
nézőpontjára
reagálva
értelmezik a
látottakat.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

- émikus:

Dieter Haller: *Atlasz. Etnológia* (Bernd Rodekohl illusztrációival). Athenaeum 2000: Budapest, 2007, p. 142.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

Az asztalnál ülők mind felállnak, a vallási vezető felemeli a csordultig borral töltött serleget, melyre imát mond, és iszik belőle.

- émikus:

Az asztalnál ülő zsidók mind felállnak, a kidust mondó rabbi felemeli a csordultig kóser borral töltött serleget, melyre elmondja a bróché, és iszik belőle.

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

A judaizmus forrásai (1):

a Tóra, ill. a Héber Biblia

*A judaizmus mint a Tanakh
„performatív egzegízise”*

Héber Biblia = Tanakh

- Tóra

Pentateukhosz, Pentateuchus ('öt könyv')

Mózes öt könyve

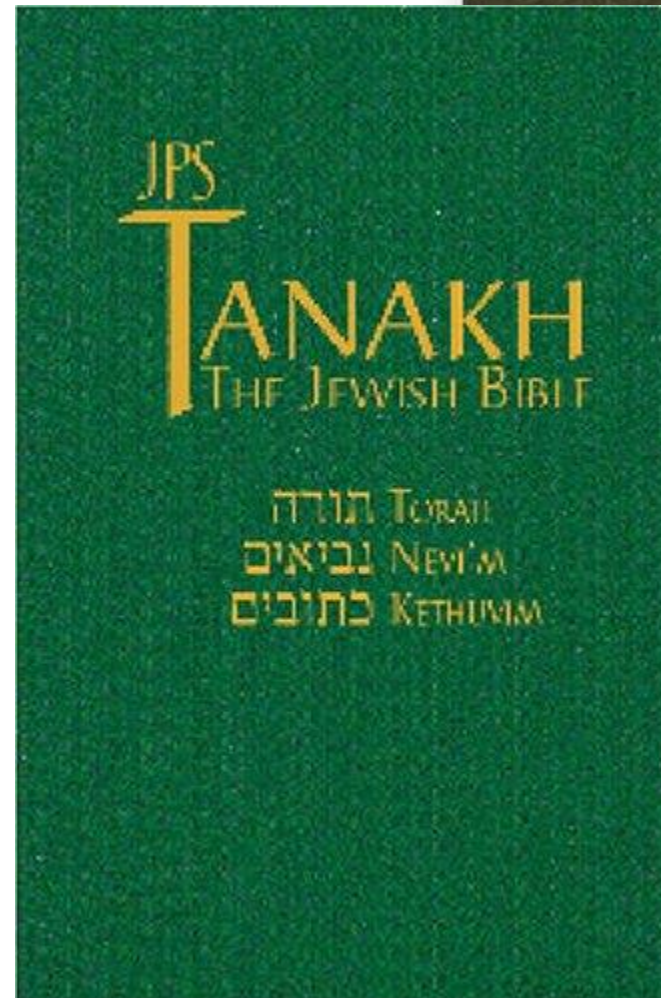
- Neviim

- Neviim risonim ('korai/első próféták')

- Neviim ahronim ('kései próféták')

- Ketuvim

Hagiographa, Szentiratok

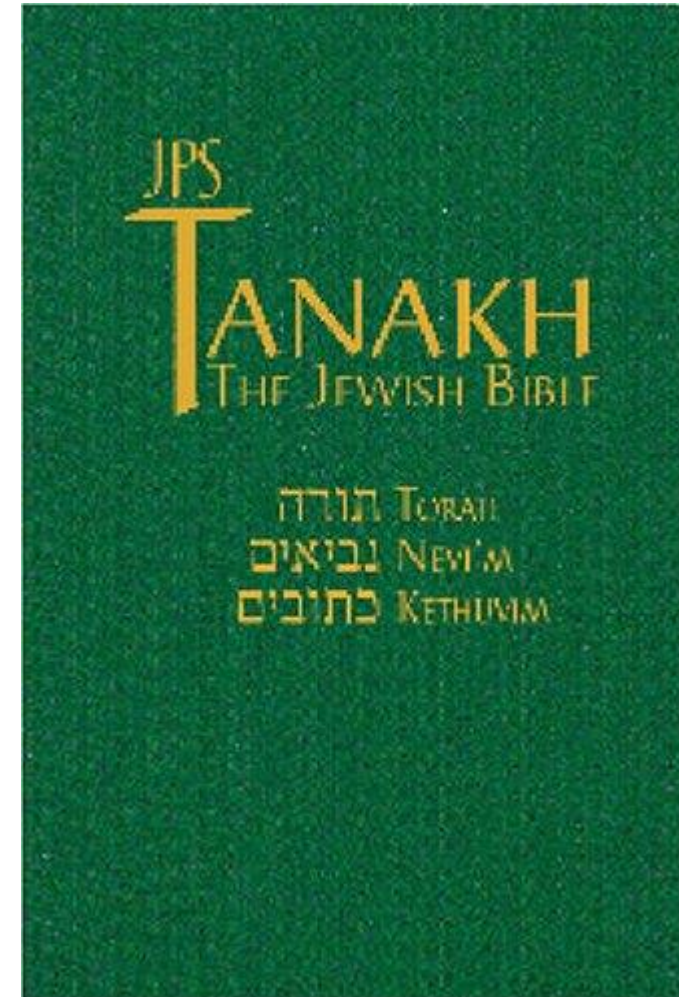
A Tóra könyveinek a neve

Erősen ajánlott részanni 10 perces és bemagolni!

1 Mózes	Teremtés könyve	<i>Genesis</i>	B ^e resit	בְּרֵאשִׁית
2 Mózes	Kivonulás könyve	<i>Exodus</i>	S ^e mot	שְׁמוֹת
3 Mózes	Leviták könyve	<i>Leviticus</i>	Vajikra	וַיִּקְרָא
4 Mózes	Számok könyve	<i>Numeri</i>	Bamidbar	בְּמִדְבָּר
5 Mózes	Második törvénykönyv	<i>Deuteronomium</i>	D ^e varim	דְּבָרִים

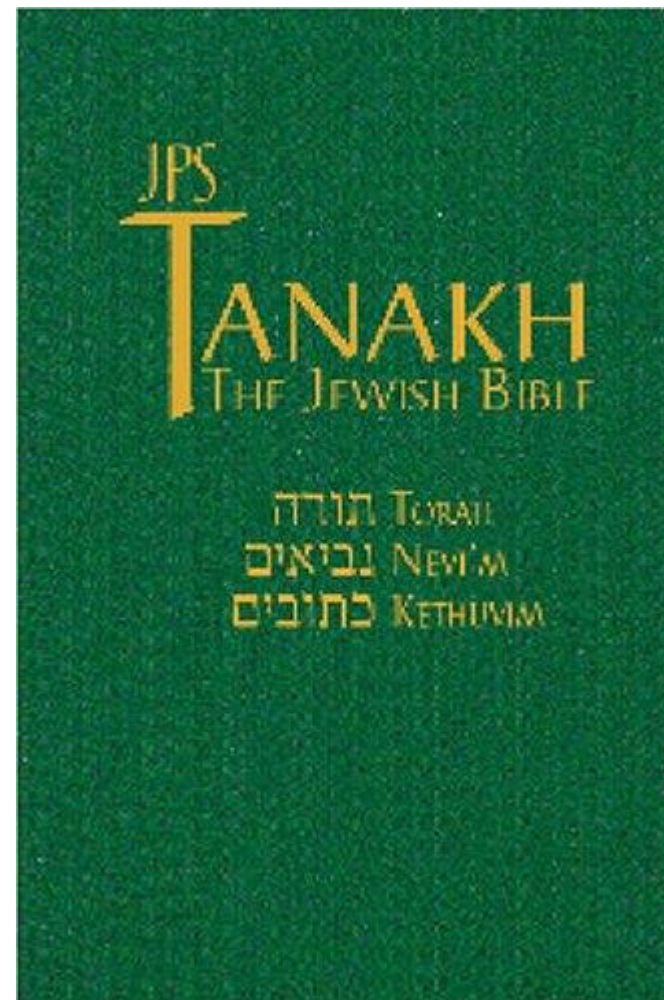
Héber Biblia = Tanakh

- Tóra
- Neviim
 - Neviim risonim ('korai/első próféták')
= történeti könyvek (kivéve 1-2 Krónikák)
Jozsué, Bírák, 1-2 Sámuel, 1-2 Királyok
 - Neviim ahronim ('kései próféták')
Jesája (Izajás, Ézsaiás), Jeremiás, Ezékiel
és a 12 kispróféta könyvei
- Ketuvim (*Hagiographa, Szentiratok*)

Héber Biblia = Tanakh

- Tóra
- Neviim
- Ketuvim (Hagiographa, Szentiratok)
 - ❑ Zsoltárok,
Jób,
Példabeszédek (Mislé)
 - ❑ 5 tekercs (ld. következő diát)
*Rut*², *Énekek éneke*, *Prédikátor*, *Siralma*¹, *Eszter*²
 - ❑ *Dániel*¹
*Ezra (Ezdrás) – Nehemia (Nehemiás)*²
*1-2 Krónikák*²

(1) Zsidó kontextusban *nem* a próféták között!

(2) Zsidó kontextusban *nem* a történeti könyvek közt!

Az öt megilla (tekerecs) és kapcsolatuk az ünnepekkel

- *Énekek éneke* pészah
- *Rut* savuot
- *Siralmak (Ékha איכה)* tisa be-av
- *Prédikátor (Qohelet, קהלת)* szukkot
- *Eszter* purim

Megilla: egyetlen oldaláról felcsavart tekerecs.

Díszített Eszter-tekerecs

A Héber Biblia (Tanakh) mint a judaizmus forrása

- *tora* = 'tanítás, útmutatás' → 'jogi útmutatás, törvény'.

- A Tóra (Pentateuchus) elsősorban mint törvénykönyv:

Isten kinyilatkoztatott szava, amely 613 parancsolatot tartalmaz.

- A Nakh mint további hivatkozási alap.

תרי"ג מצוות
Tarjag micvot = 613 parancsolat

- A héber szöveg nagyon közeli olvasata + annak kreatív értelmezése.

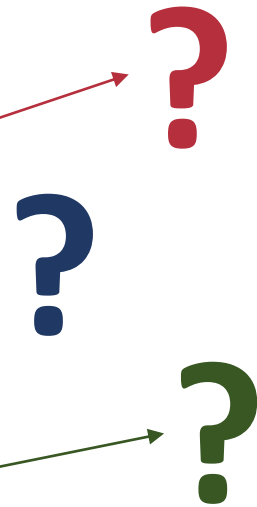
- A judaizmus mint a Tanakh „performatív egzegézise”:

saját cselekedeteim jelenítik meg azt, ahogyan a szöveget értelmezem.

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: Az ÚR a mi Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelsz! ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házad ajtófélfáira és a kapuidra!

KOMMENTÁR

A judaizmus mint a Tanakh „performatív egzegézise”:

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: A Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, **akár fölkelsz!** ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat **házaad ajtófélfáira és a kapuidra!**

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד
אהיה יהוה אחד בכל לבבך ובכל נפשך ובכל
מאריך הימים והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום
על לבבך ושלללכם ללבבך ודברתם עם בשלבד
בביתך ובכנסת בדרך ובשכנך ובקומך וקיימתם
לאות על ירך והיו לטענות בין עיניך וכרת בורתם
על מזוונת בורתך ובשעריך

KOMMENTÁR

? kézre való tefillin

? fejre való tefillin

? mezuzah

שמע ישראל יהוה אחד יהוה אחד יהוה אחד
אשר יהוה אחד בכל לבבך ובכל נפשך ובכל
מאריך הימים והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום
על לבבך ושלללכם ללבבך ודברתם עם בשלבד
בביתך ובכנסת בדרך ובשכנך ובקומך וקיימתם
לאות על ירך והיו לטענות בין עיניך וכרת בורתם
על מזוונת בורתך ובשעריך

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

A judaizmus forrásai (2):

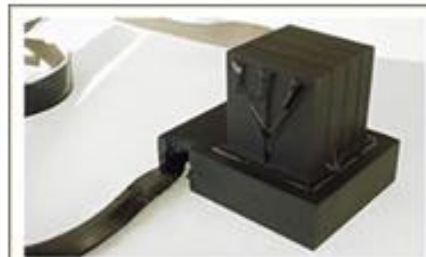
az *Írott Tan* és a *Szóbeli Tan*

Honnan vesszük????

A judaizmus mint a Tanakh „performatív ekegézése”:

Deut 6,4–9

[RUF] ⁴Halld meg, Izráel: A Istenünk, egyedül az ÚR! ⁵Szeresd azért az URat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből! ⁶Maradjanak a szívedben azok az igék, amelyeket ma parancsolok neked. ⁷Ismételgesd azokat fiaid előtt, és beszélj azokról, akár a házádban vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelesz! ⁸Kösd azokat jelként a kezedre, és legyenek fejdíszként a homlokodon; ⁹írd föl azokat házad ajtófélfáira és a kapuidra!

ישמעאל יהוה אלהינו יהוה אחד ואהבת את יהוה אלהינו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך והיו הדברים האלה אלהי מלך היום על לבבך וישמעאלם ללבך וירבות עם בלבבך בבוטח ובמתוך בדרך ובשכר ובקוץ וקולותם לאות על ירך והיו לשמורת בין עינך וכרובותם לך מלוייך ביריך ובשעריך

KOMMENTÁR

? kézre való tefillin

? fejre való tefillin

? mezuzah

ישמעאל יהוה אחד ואהבת את יהוה אלהינו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך והיו הדברים האלה אלהי מלך היום על לבבך וישמעאלם ללבך וירבות עם בלבבך בבוטח ובמתוך בדרך ובשכר ובקוץ וקולותם לאות על ירך והיו לשמורת בין עינך וכרובותם לך מלוייך ביריך ובשעריך

Mit is kapott Mózes a Szinájón (Sínai-hegyen)?

**Schnorr von Carolsfeld,
'Die Bibel in Bildern',
1860.**

Mit is kapott Mózes a Szinájon (Sínai-hegyen)?

A rabbinikus teológia alaptétele:

- a teljes **Írott Tant** (Írott Tóra = a Pentateuchus teljes szövege)
- a **Szóbeli Tant** = Szóbeli Tórát.

Schnorr von Carolsfeld,
'Die Bibel in Bildern',
1860.

Miért kevélykedtek, ti nagy hegyek? (Ps 68,17) – rabbi Joszi ha-Glili tanítása szerint, amikor a Jóteremtő jött, hogy Tórát adjon Izraelnek, összefutottak a hegyek és a dombok, és vitatkozni kezdtek egymással. Azt mondta az egyik: „rajtam lesz a tóraadás”, és azt felelte a másik: „rajtam lesz a tóraadás”. Jött a Tábor-hegy Bet-Elimből és a Karmel-hegy a Földközi-tenger mellől. Azt mondta az egyik: „engem hívtak”, és azt felelte a másik: „engem hívtak”. Így szólt a Jóteremtő: „*Miért kevélykedtek, ti nagy hegyek?* Mindannyian magas hegyek vagytok, ezért mindannyitokon volt bálványimádás, de a Szináj-hegyen nem volt soha bálványimádás” – Ezért áll a Szentírásban, hogy *ezt a hegyet választotta az Örökkévaló lakóhelyéül* (Ps 68,17).

(*Beresit rabba* c. midrásgyűjtemény)

A nép pedig összegyűlt a hegy alatt (Ex 19,17) – Rabbi Avdimi bar Hamma szerint ez azt jelenti, hogy a Jóteremtő Izrael feje fölé emelte a hegyet, mint egy tetőt, és azt mondta nekik: „Ha elfogadjátok a Tórát, az helyes. Azonban ha nem, itt lesz sírhelyetek.”

(Babilóniai Talmud *Sabbat* 88a, Bab. Talmud *Avoda Zara* 2b)

A Tóra a rabbinikus teológia szerint

Szináj-hegy – Mózes (i. e. 1312)

Írott „Tóra”

תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב *tora se-bi-khtav*

Tóra ⊂ Héber
Biblia /
Tanakh

Szóbeli „Tóra”

תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה *tora se-be-al-pe*

Misna ⊂ Talmud ⊂ Rabbinikus
irodalom

Rabbi Johanan azt tanította, hogy minden parancsolat, amely elhagyta a Jóteremtő ajkát, hetven nyelven hangzott el. Rabbi Josua ben Levi szerint úgy kell ezt elképzelnünk, ahogy a kihasított pehelypaplanból szétrepülnek a tollak. Rabbi Joszi bar Hanina szerint pedig úgy, ahogy a kalapács alól szét-pattannak a sziklaszilánkok. Ezért áll a Szentírásban, hogy „*nagy csapatban hirdették*” (Ps 68,12).

(Jalkut Simoni c. midrásgyűjtemény)

Történt, hogy egy idegen elment Sámáj elé, és azt kérdezte: Hány tórátk van? Azt válaszolta: Kettő. Szóbeli és Írásbeli Tóra. Azt mondta neki: Ami az Írottat illeti, hiszek neked, de ami a Szóbelit illeti, nem. Téríts be úgy, hogy csak az Írásbelit tanítod meg nekem. Sámáj megfeddte és kivitette (*máshol*: eltaszította egy mérőrúddal).

Elment Hillél elé, és az betérítette. Első nap azt mondta neki: „*Alef, bét, gimel.*” Másnap megfordította [a betűk sorrendjét]. Azt mondta erre a gér: Tegnap nem így mondtad nekem. Hillél azt mondta: Hát nem rám kell támaszkodnod (a betűk dolgában is)? Támaszkodj rám a Szóbeli Tan tekintetében is.

(Babilóniai Talmud *Sabbat* 31a-b)

Misna, Pirké avot 1,1

Mózes megkapta a Tórát a Szinai-hegyen, és átadta Józsuénak. Józsué átadta a bölcseknek. A bölcsek átadták a prófétáknak. A próféták pedig átadták a Nagy Gyülekezet embereinek (*anse kneszet ha-gdola*).

Hagyományláncolat

Regensburg Humas
1300 k.

ÉMIKUS
NARRATÍVA

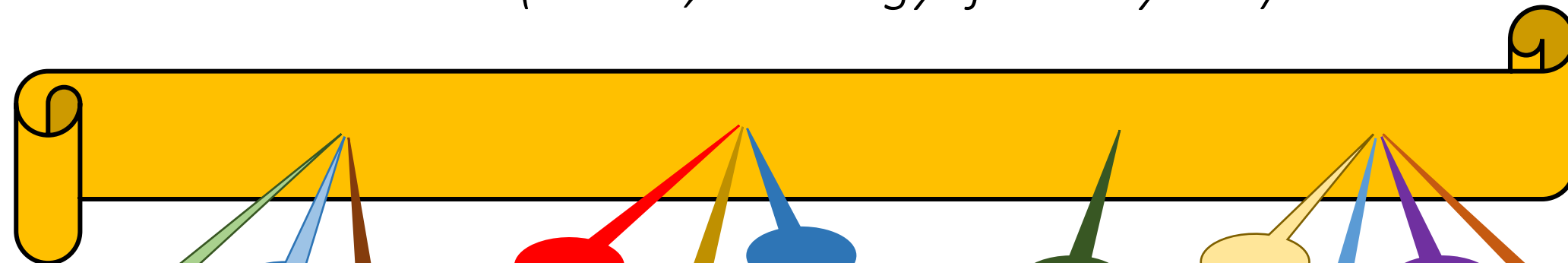
A szent szöveg és annak értelmezési hagyománya

ÉTIKUS
NARRATÍVA

- A szent szöveg (esetünkben: a Héber Biblia) kanonizációja.
- Igény a kanonizált szöveg exegézisére:
 1. A szöveg nyelvezete archaizálódik, jelentése egyre kevésbé egyértelmű.
 2. Többértelműségek. A leírtak hogyan alkalmazandók egy változó világban?
 3. A szöveg továbbgondolása: mik az okok? mik a filozófiai implikációk? stb.
- Az értelmezési hagyományt intézményesítő irányzatok (rabbiniikus judaizmus, rom. kat., szunnita iszlám...) ↔ az értelmezési hagyományt (és azt megtestesítő hatalmi központokat, tekintélyeket) elvető irányzatok (karaita zsidóság, reformáció...)
- A szóbeli tan dogmája *mint a rabbiniikus értelmezés **legitimációja***:
„a mi értelmezésünk az egyedüli helyes, mert Istentől és Mózesstől származik”.

Bibliaértelmezés, hagyománycsomagok, rabbinikus művek (*Misna, midrásgyűjtemények...*)

„A Tórának
hetven arca van”
(Abraham ibn Ezra; Zóhár; stb.)

TANAITIKUS
KORSZAK

AMÓRAI
KORSZAK

midrásgyűjtemények:
- halákhikus midrások

- aggádikus midrások

barajták

Misna
Toszefta

széderesti
Haggáda

Jeruzsálemi Talmud
Babilóniai Talmud

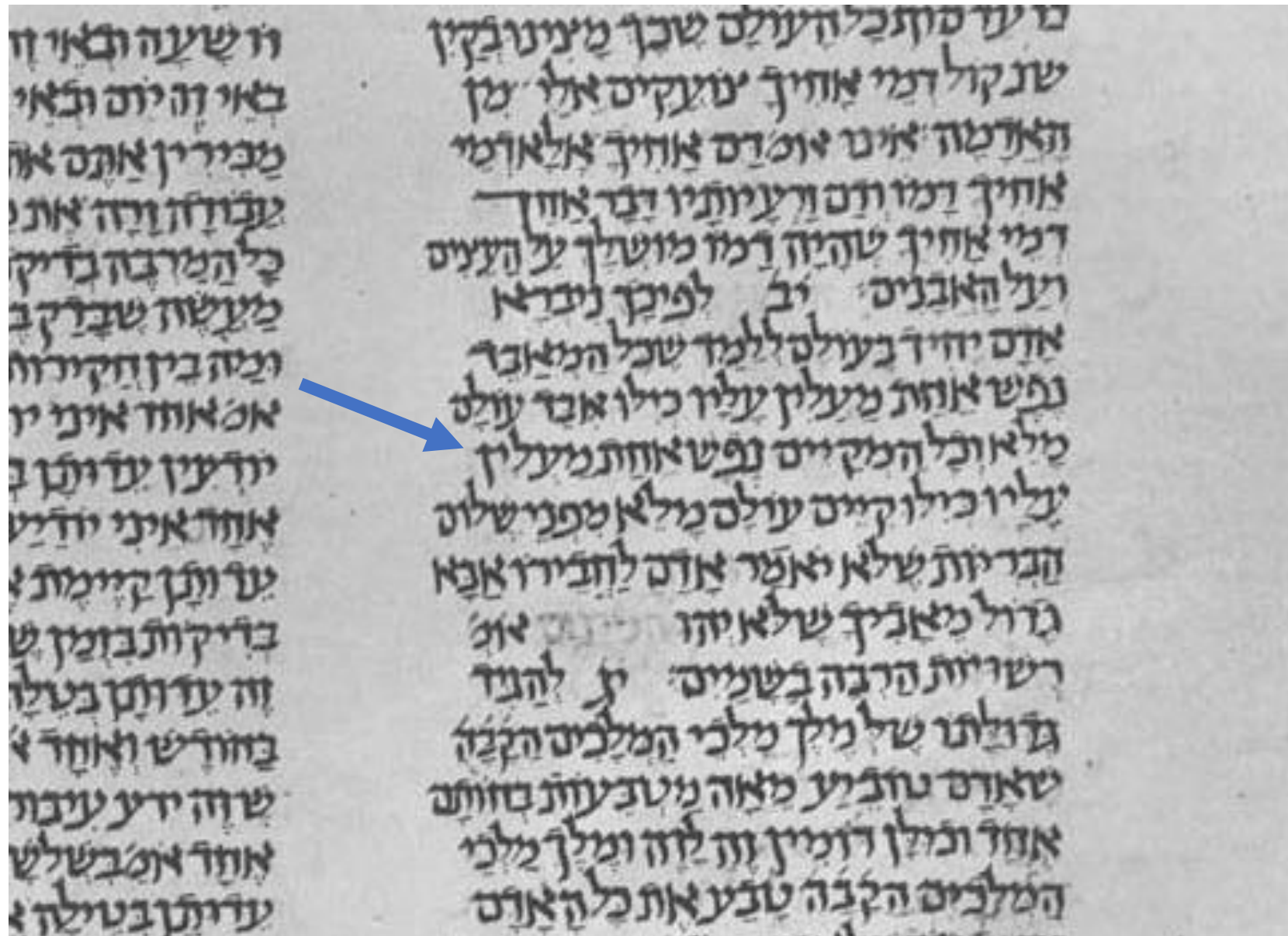
??

a. k. a. *Bevezetés a rabbinikus irodalomba*
(ld. még az irodalomtörténeti órákat
is a hebraisztika szakon)

A judaizmus forrásai (3):

Misna, Talmud, Sulhan arukh

Misna Szanhedrin 4:5 – Ms. Kaufmann

A budapesti Kaufmann-kódex (az MTA Keleti Gyűjteménye ún. *Kaufmann-gyűjteményében*) a legjelentősebb Misna-kézirat.

Misna és Talmud: a szóbeli tan két alapműve

- **Misna** ('ismétlés', a שנה gyökből), i. sz. 200-220 körül, rabbi Jehuda ha-Naszi
 - Tematikus elrendezés: hat rend, ezeken belül összesen 63 traktátus
 - *Zeraim* ('vetések': mezőgazdasági törvények, valamint liturgia)
 - *Moed* ('ünnep': a szombattal és az ünnepekkel kapcsolatos törvények)
 - *Nasim* ('asszonyok': elsősorban családjog)
 - *Nezikin* ('károk': elsősorban polgári és büntetőjog)
 - *Kodasin* ('szentségek': főleg az áldozatokkal, szentéllyel kapcsolatos törvények)
 - *Tohorot* (rituális tisztaság)
- **Talmud** ('tanulás', a למד gyökből)
Jeruzsálemi / Palesztinai Talmud (4-5. sz.) és **Babilóniai Talmud** (6. század körül)

Misna + gemara = Talmud

misna: hagyomány a tannaitikus korból, amint azt *rabbi Jehuda ha-Naszi* i.sz. 200. körül megszerkesztette és a *Misna* c. műben elrendezte.

gemara: a misnához fűzött kommentárok, annak értelmezései, viták...; valamint mindenféle további anyag az amórai korból (kb. 220–400/500/600).

- Felmerülő kérdések:**
- (1) Mit jelent pontosan a misna szövege? Mire vonatkozik? Hogyan alkalmazandó új / más szituációkban?
 - (2) Ellentmondások különböző tannaitikus források közt?
 - (3) Mi a misnai vélemény tórai forrása?
 - (4) ...

kommentárok: középkori és kora újkori rabbi magyarázatai (pl. *Rasi*, 1040–1105, a belső margón), további diszkussziói (pl. *Toszaft*, a külső margón), forrásmegjelölései, szövegkritikai megjegyzései...

A kép forrása: http://news.bbcimg.co.uk/news/special/panels/13/nov/talmud/img/graphic_1383310626.jpg

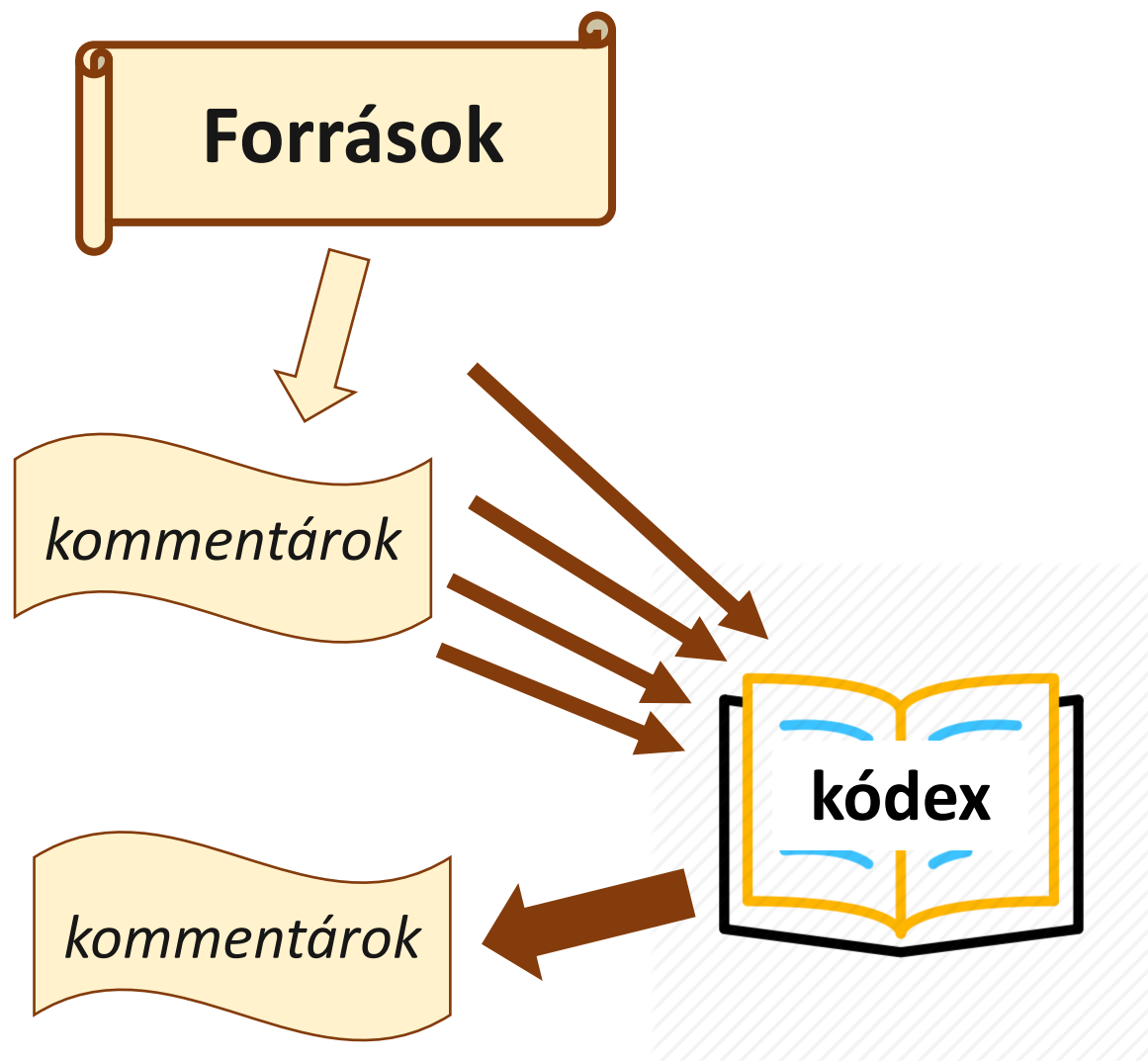

A rabbinikus irodalom további műfajai, a zsidó vallás további (jog)forrásai

Részletesebben ld. az
Irodalomtörténet 2 és 3 kurzusok
vonatkozó előadásai során.

- Midrásgyűjtemények: kreatív bibliaértelmezéseket tartalmazó késő ókori és kora középkori művek.
- Gaonok: a babilóniai tanházak vezetői az i. sz. 1. évezred második felében.
- Takkana: rabbinikus rendeletek, valamint egyes közösségek rendeletei.
- Minhagim-könyvek rögzítik egyes közösségek szokásait (*minhág*, plur. *minhagim*).
- Kódexek: szisztematikusan megírt halákhikus (vallásjogi) összefoglaló művek, például:
 - Rambam / Maimonides (1135–1204): *Misne Tora*.
 - R. Jakob ben Aser (ca. 1270–1340): *Arba turim*
 - R. Jozsef Karo (1488–1575): *Sulhan arukh*
- Responsumok: vezető rabbik publikált válaszlevelei a hozzájuk fordulókérdéseire.
- Kommentárok a Héber Bibliához, a Talmudokhoz és minden máshoz.

A kommentár és a kódex „dialektikája”

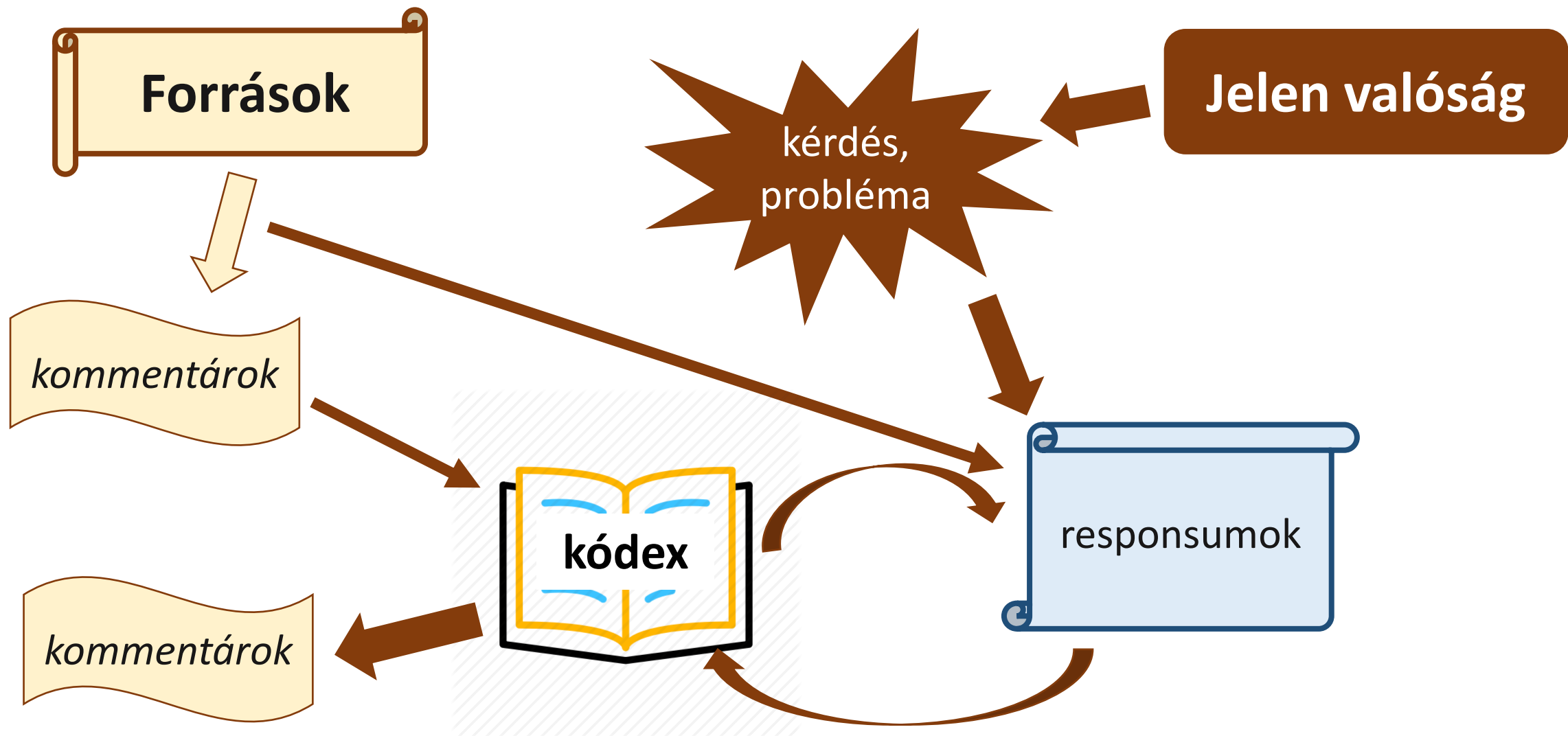

A kódex kodifikálja a normatív halákhát. Általában a cél a könnyű használhatóság, források magyarázata (megjelölése) nélkül.

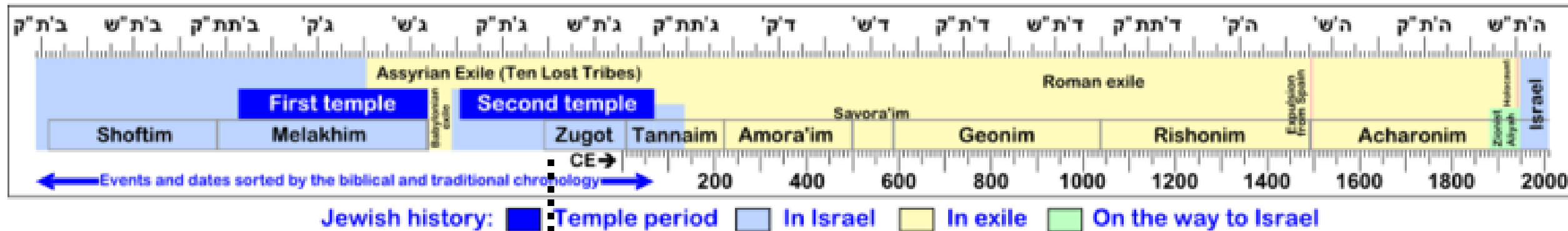
A kommentár:

1. Értelmezi a kódexet.
2. Továbbgondolja, részletezi, finomítja, aktualizálja a kódexet.
3. Rávilágít a kódex forrásaira.
4. Ritkán: vitatkozik is a kódexszel.

A kommentár és a kódex „dialektikája”

Zsidó történelem és a (rabbinikus) zsidó vallás forrásai dióhéjban

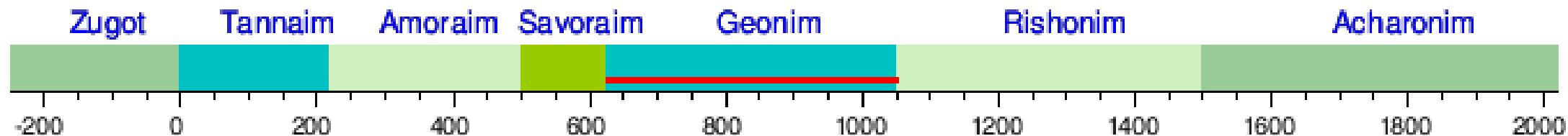
Héber Biblia (TaNaKh תנ"ך):

- Tóra (תורה)
- Próféták (Neviim, נביאים)
- Szentiratok (Ketuvim, כתובים)

Rabbinikus irodalom:

- Késő-ókor: Misna, Talmud, midrások...: *tannák* és *amorák*
- Középkori és újkori rabbinikus irodalom: *gaonok*, *risonim*, *aḥronim*.

A rabbinikus irodalom főbb korszakai

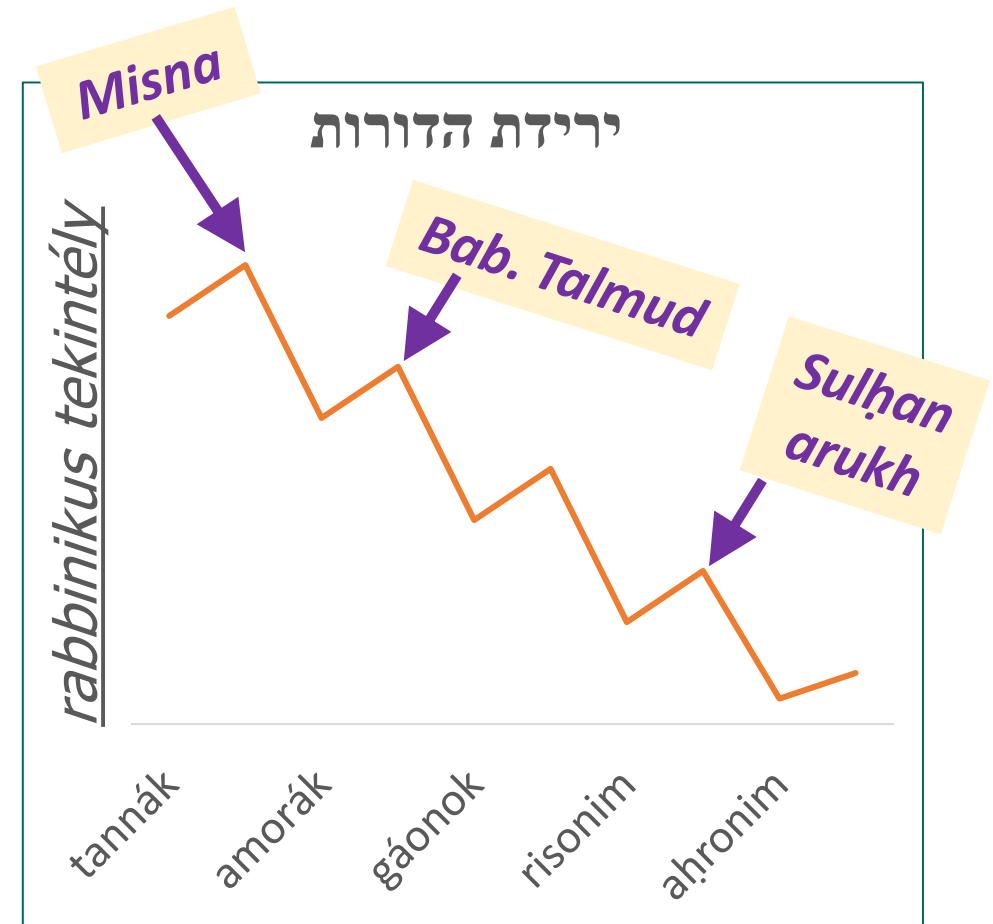
- ... – i.sz. 220 körül: tannák תנאים / tannaitikus korszak
- 220 k. – 500 körül: amórák אמוראים / amórai korszak
- 500 k. – 1038: gáonok גאונים / gáoni korszak
- 10. század – 15. század: risonim ראשונים
- 16. század – máig: aḥronim אחרונים

*évszámok:
hagyományos
kronológia
alapján*

Jeridat ha-dorot ירידת הדורות

'a generációk süllyedése hanyatlása'

- Minél közelebb a kinyilatkozáshoz, annál nagyobb rabbinikus tekintély.
- De egy korszakon belül nagyobb a tekintélye a későbbinek, aki ismeri és képes szintetizálni a korábbi véleményeket.

Feladat a következő hétre

Feladat a következő hétre

- Holnapig felkerül egy teszt a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: február 16., szerda éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet,
viszlát jövő csütörtökön!*